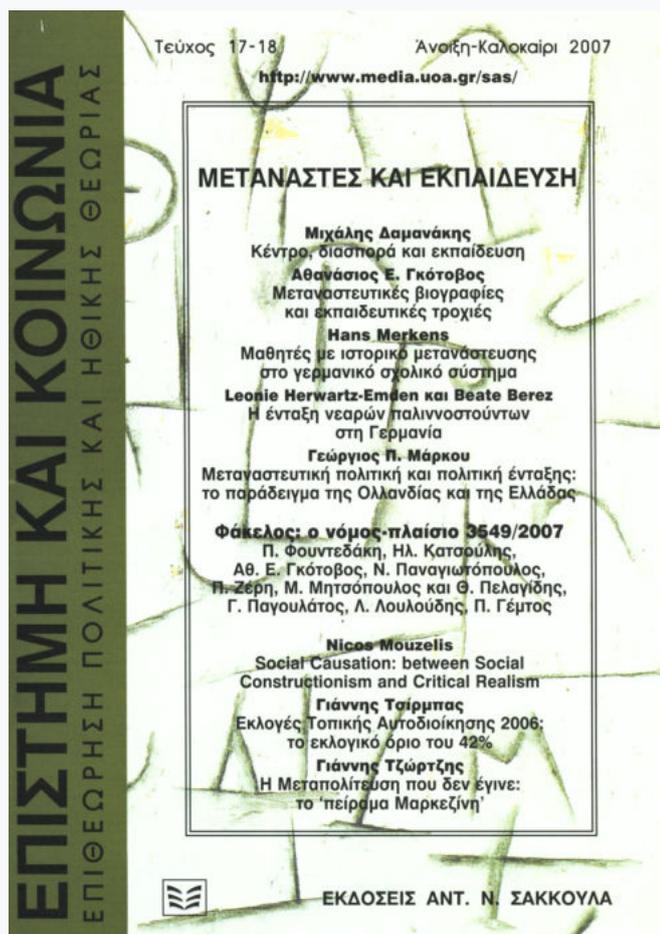

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 17 (2007)

Τόμ. 17-18 (2007): Μετανάστες και Εκπαίδευση

Ανδρέας Πανταζόπουλος, Με τους πολίτες κατά τον λαού-Το ΠΑΣΟΚ της νέας εποχής

Βίβιαν Σπυροπούλου

doi: [10.12681/sas.515](https://doi.org/10.12681/sas.515)

Copyright © 2015, Βίβιαν Σπυροπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σπυροπούλου Β. (2015). Ανδρέας Πανταζόπουλος, Με τους πολίτες κατά τον λαού-Το ΠΑΣΟΚ της νέας εποχής. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 17, 406–411. <https://doi.org/10.12681/sas.515>

εκπαιδευτικό όραμα; Κατά την Polony, φαίνεται πως δεν συνειδητοποιούμε ότι η οικονομική μηχανή θα 'κολλήσει' αν αφήσουμε τους νέους μας πολιτιστικά μετέωρους.

Ασφαλώς θα μπορούσε κανείς να κρίνει τη μελέτη της Polony από τη σκοπιά του αν προτείνει εντέλει η ίδια ένα συνεκτικό και πλήρες εκπαιδευτικό όραμα, πέραν της αυτονόητης υποστήριξης του 'παλιομοδίτικου' ανθρωπιστικού χαρακτήρα της παιδείας. Η μελέτη της, όμως, δεν παύει να είναι εξαιρετικά χρήσιμη ως 'αντίδραση' στην κυριαρχία στερεοτυπικών απόψεων ή μιας συνθηματολογίας κενής περιεχομένου. Μας προκαλεί να κάνουμε ένα βήμα παραπέρα και να αφουγκραστούμε τις αλλαγές στην κοινωνία της πληροφορίας, της γνώσης και της διακινδύνευσης. Να ομολογήσουμε σε επίπεδο αρχής ότι υφίστανται τουλάχιστον τέσσερα ερωτήματα που επιβάλλει –καταρχάς– ένας ορθολογικός στρατηγικός εκπαιδευτικός σχεδιασμός. Αναφερόμαστε σε εκείνα τα τέσσερα στάδια χαρτογράφησης, αξιολόγησης και σχεδιασμού που προϋποτίθενται από την έρευνα και ανάπτυξη των *βέλτιστων πρακτικών* στην εκπαίδευση διεθνώς [best practices approach]. Τα τέσσερα αυτά στάδια δεν είναι άλλα από την αποτίμηση του πού βρισκόμαστε στην παρούσα φάση, τον καθορισμό των προτεραιοτήτων και των στόχων μας, τον σχεδιασμό ενός πλάνου επιμέρους αλλά και συνολικότερων βελτιώσεων, και τέλος, την επιλογή των κατάλληλων μέσων επίτευξης των στόχων μας. Ο σχεδιασμός, βεβαίως, αυτός δεν αποτελεί μια ουδέτερη διαδικασία. Η εκπαίδευση και η παιδεία γενικότερα ως αγαθό είναι κάτι στο οποίο έχουν λόγο όλοι οι stakeholders, όλοι όσων δηλαδή διακυβεύονται τα συμφέροντα και τα δικαιώματα.

Ιορδάνης Κ. Παπαδόπουλος

Ανδρέας Πανταζόπουλος, *Με τους πολίτες κατά του λαού-Το ΠΑΣΟΚ της νέας εποχής*, Εστία, Αθήνα 2006, 400 σελ.

Πολλοί μελετητές έχουν ασχοληθεί με την πορεία και την εξέλιξη του ΠΑΣΟΚ, από την περίοδο της ίδρυσής του μέχρι τη σχετικά πρόσφατη 'εκσυγχρονιστική' του φάση υπό την ηγεσία του Κώστα Σημίτη. Η μελέτη του Ανδρέα Πανταζόπουλου για το 'νέο ΠΑΣΟΚ' του Γιώργου Παπανδρέου καλύπτει ένα κενό στην ελληνική βιβλιογραφία, σχετικά με τη μορφή και το περιεχόμενο αυτού του 'νέου' μετασημιτικού κόμματος.

Πώς, γιατί και προς ποια κατεύθυνση αλλάζει το ΠΑΣΟΚ; –τα ερωτήματα αυτά είναι κεντρικά στην παρούσα μελέτη. Ο συγγραφέας ξεκινά την ανάλυσή του από το κρίσιμο γεγονός της αλλαγής ηγεσίας από τον Κώστα Σημίτη στον Γιώργο Παπανδρέου και επεκτείνει το χρονικό πλαίσιο της διερεύνησής του έως τον Ιούλιο του 2005. Στο διάστημα αυτό, ο Γιώργος Παπανδρέου εκλέγεται με μαζικό, δημοψηφισματικό και –για τα ελληνικά δεδομένα– πρωτότυπο τρόπο, χάνει την εκλογική μάχη της 7^{ης} Μαρτίου 2004 (ήττα που επιβεβαιώνεται από τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών, σχεδόν τρεις μήνες μετά), εισάγει μία νέα πολιτική θεματολογία και εμμένει σε αυτήν με υπερβάλλοντα ζήλο. Η νέα αυτή θεματολογία υπαγορεύει και τον στόχο του βιβλίου: να περιγράψει και να αναλύσει το πολιτικό, ιδεολογικό, οργανωτικό εγχείρημα του Γ. Παπανδρέου.

Ο Πανατζόπουλος δομεί με συστηματικό τρόπο τα κεφάλαια του βιβλίου. Ξεκινά περιγράφοντας την αλλαγή της κοινωνικοπολιτικής κατάστασης και την πολιτική συγκυρία λίγο πριν από την αλλαγή της ηγεσίας (καλοκαίρι 2003-Ιανουάριος 2004). Το κύριο μέρος της ανάλυσης και ο βασικός συλλογισμός του συγγραφέα επικεντρώνονται στην πολιτική και ιδεολογική διαδρομή του Γιώργου Παπανδρέου από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 έως τις βουλευτικές εκλογές του 2004. Στο τελευταίο μέρος επιχειρείται μια ανάλυση των βασικών θεωρητικών/ ιδεολογικών αξόνων και εννοιών που εισάγει η παπανδρεϊκή ρητορική.

Ο Γιώργος Παπανδρέου συγκροτεί το ιδεολογικοπολιτικό του στίγμα απευθυνόμενος στον πολίτη και όχι στον λαό. Ο πολίτης του νέου ΠΑΣΟΚ βιώνει τις επιδράσεις της εξατομίκευσης και του παγκοσμιοποιημένου πολιτικού περιβάλλοντος, είναι φορέας πολλαπλών ταυτοτήτων, χωρίς στέρεες κομματικές προσδέσεις, χωρίς ισχυρές ταξικές και ιστορικές ταυτίσεις, με φιλοδοξίες και προσωπικά πάθη. Λέξεις-κλειδιά της νεοεισαγόμενης πολιτικής θεματικής του νέου ΠΑΣΟΚ, μεταξύ άλλων, είναι η συμμετοχική δημοκρατία, ο διάλογος, η αποκέντρωση, η αντιεραρχική οργανωτική δομή, η συν-ευθύνη, η διαβούλευση. Η συμμετοχική δημοκρατία, ως πεμπτουσία της θεματολογίας που αναλύει ο συγγραφέας, θέτει ένα νέο ‘πλαίσιο αξιών’ στο πολιτικό σηνικό, ένα νέο κοινωνικό ‘συμβόλαιο εμπιστοσύνης’ μεταξύ κράτους και πολίτη.

Ο Πανατζόπουλος συλλέγει με μεθοδικότητα ένα ευρύ και αξιόπιστο υλικό, μέσω του οποίου αφθρώνει μία από τις βασικές θέσεις του βιβλίου

του. Μέσα από την παράθεση αποσπασμάτων από πολιτικούς λόγους, ομιλίες και συνεντεύξεις του Γιώργου Παπανδρέου, ενισχύεται η πρωτοτυπία του βασικού επιχειρήματος του συγγραφέα. Ο αναγνώστης διαπιστώνει ότι ο Γιώργος Παπανδρέου κάνει λόγο για τη συμμετοχική δημοκρατία από τα τέλη της δεκαετίας του 1980¹. Κατά συνέπεια, ανατρέπεται η εντύπωση πολλών αναλυτών ότι η συγκεκριμένη συμμετοχική ρητορική αποτέλεσε έναν συγκυριακό, προεκλογικό και επικοινωνιακό ελιγμό για εξασφάλιση ψήφων. Ο συγγραφέας επεκτείνει τη συλλογιστική του αποδεικνύοντας ότι όχι μόνο το θεωρητικό-ιδεολογικό υπόβαθρο του ηγέτη του 'νέου ΠΑΣΟΚ' έχει ως αφετηρία το παρελθόν αλλά χαρακτηρίζεται και από διάρκεια. Ο Γιώργος Παπανδρέου εμμένει 'φανατικά' στα ίδια θέματα -εμμονή που, κατά τον συγγραφέα, αγγίζει τα όρια της ιδεοληψίας.

Στις βασικές θέσεις του βιβλίου ξεχωρίζει η τεκμηριωμένη ανάλυση της οργανωτικής δομής του νέου ΠΑΣΟΚ --μια όψη πολύ χρήσιμη για την κατανόηση της κομματικής 'αλλαγής'. 'Κάνουμε ένα διαφορετικό κόμμα', θα πει ο Παπανδρέου σε μια συνέντευξή του, προτείνοντας ένα διαφορετικό πρότυπο κομματικής οργάνωσης. Θέλοντας να γράψει ένα καινούργιο κεφάλαιο στην ιστορία του ΠΑΣΟΚ αποποιείται 'παλαιά' χαρακτηριστικά του: μιλά για το τέλος της συγκεντρωτικής οργανωτικής δομής, της γραφειοκρατίας, των πελατειακών σχέσεων, υποστηρίζοντας τις ανοιχτές, οριζόντιες κομματικές δομές, τη χαλαρότερη σχέση μέλους-κόμματος, την αποκέντρωση, την απο-γραφειοκρατικοποίηση, τις ευέλικτες ενδοκομματικές ιεραρχίες, την οριζόντια επικοινωνία μελών-ηγετικής ελίτ και το 'αλληλομπόλιασμα' κόμματος-κοινωνικού κινήματος σε ένα πλαίσιο διαλόγου.²

Η ανανέωση, έννοια που εντάσσεται στον γενετικό κώδικα του ΠΑΣΟΚ, εξασφαλίζει την κομματική επιβίωση. Η δύναμη του ΠΑΣΟΚ είναι η αλλαγή του. Το πρόβλημα όμως εντοπίζεται στην κατεύθυνση αυτής της αλλαγής. Όπως εύστοχα υποστηρίζει ο συγγραφέας, έχουμε να κάνουμε με μια καιρία μετάβαση: από τον εκσυγχρονισμό (της σημαντικής δεκαετίας) στη συμμετοχική δημοκρατία με έναν περισσότερο 'αξιακό και ιδεολογικό προσανατολισμό'. Ο σημερινός ηγέτης του ΠΑΣΟΚ, κάνοντας συχνές αναφορές στο πολιτικό και κομματικό σύστημα της Σουηδίας και των ΗΠΑ, κάνει χρήση εννοιών όπως εθελοντισμός, ανθρωπιά, δικαιώματα, δικαιοσύνη. Στον λόγο του Παπανδρέου, πρωτεύουσα θέση δεν έχει το πολιτικό πρόγραμμα αλλά 'δευτερεύουσες αξίες', χωρίς κοινωνική αποδοχή, σχολιάζει ο

Πανταζόπουλος. Στη ρητορική του, οι 'μη προνομιούχοι' είναι οι πολίτες με δικαιώματα, ενώ το διαδίκτυο, η γειτονιά, τα δίκτυα επιστημονικού προβληματισμού και τα κινήματα αποτελούν τα νέα πεδία πολιτικής δράσης και συλλογισμού.

Στις τελευταίες ενότητες του βιβλίου του ο συγγραφέας αναλύει τη θεωρητική πλευρά της συμμετοχικής δημοκρατίας και του προτεινόμενου τύπου πολιτικού κόμματος. Στις ενότητες αυτές, η γραφή είναι σύνθετη και τα νοήματα συμπυκνωμένα, με αποτέλεσμα ο μη εξειδικευμένος αναγνώστης να δυσκολεύεται να κατανοήσει πλήρως την ανάλυση. Παρόλα αυτά, στο μέρος αυτό του βιβλίου τίθενται καιρία ερωτήματα και ο συγγραφέας προβαίνει σε σχόλια και κριτικές σκέψεις σχετικά με τα προβλήματα που προκύπτουν από τη συμμετοχική δημοκρατία και τη σχέση της με την αντιπροσωπευτική δημοκρατική μορφή. Αν για τον Παπανδρέου η συμμετοχική δημοκρατία υπαγορεύει την 'έξοδο' από μια μπλοκαρισμένη κατάσταση (κρίση αντιπροσώπευσης, αποξένωση των 'άνω' με τους 'κάτω', απαξίωση του κομματικού θεσμού), θα πρέπει να επισημανθεί ότι το συμμετοχικο-δημοκρατικό ιδεώδες έχει και διάτρητα σημεία σε νοηματικό και πρακτικό επίπεδο.

Σύμφωνα με την ορολογία του Παπανδρέου, πρέπει να αλλάξουν οι ίδιες οι δομές λήψης των αποφάσεων. Ο Πανταζόπουλος κάνει λόγο για ξήλωμα του παραδοσιακού κράτους και ερμηνεύει τις μεθοδολογικές αρχές του 'Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ' ως τρόπον διακυβέρνησης που εισάγει 'μεθόδους και σκοπούς του ιδιωτικού στον δημόσιο' τομέα. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, ο ψηφοφόρος αντιμετωπίζεται ως καταναλωτής και το κόμμα ως φορέας παροχής υπηρεσιών, όπως μια επιχείρηση. Το κόμμα, όμως, είναι επιχείρηση; Από μια τέτοια αντίληψη κόμματος απουσιάζει η έννοια του γενικού συμφέροντος, ενώ ο πολίτης-καταναλωτής ενθαρρύνεται να συμπεριφέρεται ως ενδιαφερόμενος για τις στενά ατομικές και τοπικές υποθέσεις του, παρά για ζητήματα γενικού εθνικο-κοινωνικού συμφέροντος.

Ο συγγραφέας περιγράφει τη μορφή του νέου κόμματος που προκύπτει μέσα από τον παπανδρεϊκό λόγο. Το 'ανοιχτό κόμμα' ή 'κόμμα-δίκτυο' στην εποχή της διακινδύνευσης και της εξατομίκευσης συμβάλλει στη 'σύμπτυξη, συμπλεκτική συνάρθρωση και συναινετική διατύπωση των επιμέρους διακριτών, ενίοτε και αντιθετικών συμφερόντων της κοινωνίας πολιτών' και

διαθέτει ευελιξία και αμεσότητα στη λειτουργία του.³ Από την άλλη πλευρά, το κόμμα είναι θεσμός επίλυσης προβλημάτων. Στη ρητορική του Γιώργου Παπανδρέου το κόμμα είναι 'σχολείο', 'δίκτυο ανταλλαγής απόψεων', 'επιμορφωτικός θεσμός'. Μπορεί, όμως, το μόρφωμα που κατ' αυτόν τον τρόπο παρουσιάζεται να χαρακτηριστεί κόμμα; Μάλλον όχι. Το κόμμα μπορεί να είναι μία μη κυβερνητική οργάνωση; Μάλλον όχι. Το κόμμα, ως θεσμός, διακρίνεται από ικανότητα προσαρμογής και κάποια ουσιαστική χαρακτηριστικά. Η αλλαγή που προτείνει ο Παπανδρέου είναι επιθυμητή. Η κατεύθυνση που έχει δοθεί σε αυτή την αλλαγή είναι λανθασμένη, σύμφωνα με τον Πανταζόπουλο.

Θέτοντας καίρια ερωτήματα και προβληματισμούς ο συγγραφέας καταλήγει στη διαπίστωση ότι το κόμμα δεν μπορεί να είναι μια χαλαρή, εθελοντική κοινότητα. Και το ΠΑΣΟΚ είναι πρωτίστως πολιτικό κόμμα, όχι forum ιδεών και ανταλλαγής απόψεων.

Το βιβλίο του Ανδρέα Πανταζόπουλου είναι εξαιρετικά χρήσιμο όχι μόνο για την επιστημονική κοινότητα αλλά και για κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη που επιθυμεί να γνωρίσει το θεωρητικό και πρακτικό υπόβαθρο της νέας θεματικής που εισάγει στην πολιτική ο Γιώργος Παπανδρέου. Η σύνθετη γραφή σε ορισμένα σημεία και η συχνότητα ορισμένων επαναλήψεων μπορεί να θεωρηθούν μικρές αδυναμίες του όλου εγχειρήματος. Ο αναγνώστης, όμως, θα βρει ένα συγκροτημένο πλαίσιο σχετικά με τους προβληματισμούς για το 'νέο ΠΑΣΟΚ' και μια ολοκληρωμένη διαπραγμάτευση του θέματος. Ο Πανταζόπουλος δίνει απαντήσεις σε πολλά ερωτήματα που σχετίζονται με τη μετεξέλιξη του ΠΑΣΟΚ προς ένα νέο κομματικό μόρφωμα. Μέσα από την ανάλυσή του, βέβαια, προκύπτουν και πολλά ερωτήματα προς μελλοντική διερεύνηση. Εκεί εντοπίζεται, όμως, το επιτυχημένο αποτέλεσμα της μελέτης.

Βίβιαν Στυροπούλου

Σημειώσεις και βιβλιογραφικές αναφορές

1. Ο Γιώργος Παπανδρέου χρησιμοποιεί για πρώτη φορά τον όρο 'συμμετοχική δημοκρατία' σε εισήγησή του στο συνέδριο των Ευρωσοσιαλιστών το 1988.

2. Το 'παλαιό ΠΑΣΟΚ' αυτοπροσδιορίζεται ως κίνημα, δηλαδή ως μια μορφή οργάνωσης που βασιζόταν στις συλλογικές αποφάσεις. Γι' αυτό το Κίνημα κάλεσε όλους τους πολίτες, που ήταν σε μια καταρχήν συμφωνία με τη Διακήρυξη της 3^{ης} του Σεπτεμβρίου, να 'αυτο-

οργανωθούν'. Ο λαός, με λίγα λόγια, κλήθηκε να δημιουργήσει τη δική του πολιτική οργάνωση. Βλ., σχετικά, Μ. Σπουρδαλάκης (1988). *ΠΑΣΟΚ. Δομή, Εσωκομματικές κρίσεις και συγκέντρωση εξουσίας*, Αθήνα: Εξάντας, σελ. 123. Στον οργανωτικό πυρήνα του 'νέου ΠΑΣΟΚ', το 'κλειστό /περιχαρακωμένο κόμμα' με κινηματική μορφή (παλαιό ΠΑΣΟΚ), αντικαθίσταται από το 'ανοιχτό', καινοτόμο κόμμα, το οποίο βρίσκεται σε συνεχή διάλογο με τα κινήματα και την κοινωνία πολιτών.

3. Το 'κόμμα-δίκτυο' στο βιβλίο του Πανταζόπουλου εμφανίζεται ως υβριδικός τύπος που προκύπτει από την ώσμωση φιλελεύθερου και διαβουλευτικού κομματικού μοντέλου. Ο Matthias Machnig, σύμβουλος του γερμανού καγκελαρίου Gerhard Schröder, ορίζει ως 'κόμμα-δίκτυο' ένα κόμμα συναποτελούμενο από ενεργά μέλη, δραστήριους υποστηρικτές και ενδιαφερόμενους συνομιλητές. Για τα παραπάνω, βλ. Β. Γεωργιάδου (2001). 'Από το κόμμα περιχαρακωμένων μελών στο "κόμμα-δίκτυο": Όψεις της οργανωτικής ανασυγκρότησης των πολιτικών κομμάτων στην ύστερη νεωτερικότητα', *Επιστήμη και Κοινωνία*, 5-6.